

Біля класної дошки

Ігор КОЛЯДА,
Володимир ГРАБІНСЬКИЙ

Методика вивчення питань культури на прикладі теми: «Великі європейські стилі. Античність, романський, готика, Ренесанс»

Ігор Коляда,

доктор історичних наук, професор

Володимир Грабінський,

доктор історичних наук, професор

(м. Київ)

Методика вивчення питань культури на прикладі теми: «ВЕЛИКІ ЄВРОПЕЙСЬКІ СТИЛІ. АНТИЧНІСТЬ, РОМАНСЬКИЙ, ГОТИКА, РЕНЕСАНС»

Тема уроку: «Великі європейські стилі. Античність, романський, готика, Ренесанс».

Мета уроку: сформувати в учнів уявлення про основні європейські стилі (Античність, романський, готика, ренесанс).

Цільові завдання:

- охарактеризувати особливості стилів, аналізувати твори мистецтва і класифікувати їх за художніми напрямками;
- розкрити зміст понять *стиль, античність, романський стиль, готика, ренесанс*;
- формувати вміння аналізувати та інтерпретувати художній зміст творів мистецтва;
- розвивати творчу й пізнавальну активність, естетичний смак;
- виховувати любов до мистецтва; дбайливе та бережне ставлення до пам'яток культури.

Очікуваний результат.

Після уроку учні зможуть:

- працювати із запропонованим варіантом структури навчального матеріалу підручника;
- характеризувати особливості стилів та класифікувати твори мистецтва за художніми напрямками;
- розуміти і використовувати терміни та поняття;
- уміння розпізнавати стилі, вирізняти їхні особливості.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку.

I. Перевірка домашнього завдання:

Вчитель організовує індивідуальне опитування з теми «Художня культура і світ людини», пропонуючи розв'язати тестові завдання за дидактичними картками:

1. Визначте автора поділу всієї історії людства на 5 віків (золотий, срібний, мідний, героїчний, залізний):

А) Лукрецій Кар; **Б) Гесіод**; В) А. Фергюссон; Г) К. Томпсон.

2. Визначте автора гіпотези про найважливіші прояви людської культури:

А) Лукрецій Кар; Б) К. Томпсон; В) А. Фергюссон; Г) К. Маркс.

3. Вкажіть прізвище вченого, хто вирізняв в історії людства такі епохи, як *дикість, варварство, цивілізація*:

А) А. Тойнбі; Б) К. Томпсон; В) Лукрецій Кар; **Г) А. Фергюссон.**

4. Хто обґрунтував принципи періодизації історичного процесу в залежності від рівня розвитку виробничих відносин:

А) Лукрецій Кар; Б) К. Томпсон; В) А. Фергюссон; **Г) К. Маркс.**

5. Хто визначив десять ознак цивілізації:

А) Лукрецій Кар; **Б) Г. Чайлд**; В) А. Фергюссон; Г) К. Томпсон.

6. Назвіть дослідника, хто поділяє історію людства за релігійною залежністю і вважає, що до нашого часу збереглися лише п'ять діючих цивілізацій:

А) А. Тойнбі; Б) К. Томпсон; В) Лукрецій Кар; Г) А. Фергюссон.

II. Актуалізація опорних знань та мотивація навчальної діяльності.

Вчитель у ході вступної бесіди актуалізує знання учнів з попереднього навчального курсу зарубіжної літератури та всесвітньої історії.

Пропонований варіант запитань для організації бесіди:

Вчитель: У кожному історичному домінував певний вид мистецтва, який впливав на інші й накладав на них свій відбиток.

З курсу всесвітньої історії пригадайте, які стилі ми вивчали?

Чому мистецтво стародавньої Греції називають класичним?

В яку епоху виникає романський стиль? В яких країнах він домінував?

Які найбільш відомі пам'ятки готичної архітектури ми з Вами вивчали? З якими країнами вони пов'язані?

Які зміни у житті європейців обумовили появу Ренесансу? Назвіть видатних митців Ренесансу.

Отже, кожний стиль породжується певною епохою, разом із нею еволюціонує й відмирає або ж переходить в інший стиль, який багато в чому відрізняється й проходить етап становлення. При вивченні теми уроку спробуємо з'ясувати цей взаємозв'язок.

III. Вивчення нового матеріалу

1. Античність: культура і мистецтво.

Використовуючи прийом пояснення, вчитель розкриває зміст поняття «стиль».

«Стиль» — поняття багатозначне. У повсякденному житті ми вживаємо поняття «стиль одягу», «стиль моди», «стиль поведінки», «стиль гри», «стиль життя», «стиль мислення», «стиль керівника», «стиль роботи». А яке тлумачення має це слово в культурології? Поняття «стиль» застосовують для характеристики певної епохи в розвитку мистецтва та індивідуальної манери художника. Поняття «художній стиль» визначає великі, історичні стилі певних епох.

Завдання учням:

Занотувати зміст поняття.

Про зв'язок поняття «стиль» з історичними епохами вчитель знайомить у ході розповіді.

Стиль епохи не є чимось незмінним і застиглим. Композиційні, пластичні, колористичні, ритмічні та інші ознаки визначають стиль того або іншого часу. Стиль змінюється в часі, і, врешті-решт, один зміню-

ється іншим. Але стилі не зникають безслідно, вони залишають свої ознаки, що зберігаються у творах мистецтва і є віддзеркаленням життя суспільства певної епохи. Історія культури поділяється на певні періоди. Вона складається з первісної культури, культури Стародавнього Світу (Стародавній Єгипет, Дворіччя), античної (Стародавня Греція і Рим). У західноєвропейській культурі виділяється романський період, готика, епоха Ренесансу (Відродження), бароко, класицизм, романтизм, реалізм, імпресіонізм і культура ХХ століття.

Завдання учням:

Скласти план-конспект.

Скласти еволюційну схему «Історична епоха і її стиль».

Формування уявлення про античний стиль вчитель здійснює у ході евристичної бесіди.

Варіанти запитань:

Яку роль відігравала міфологія в античній культурі?

Як це відобразилося у мистецтві?

Отже, у сучасному суспільстві поширюється великий інтерес до стародавніх культур. Це пов'язано з тим, що культури сучасних народів немислимі без минулого. Література, мистецтво і філософія Стародавньої Греції дали поштовх розвитку європейської культури. Стародавня Греція відкрила людину як прекрасне і досконале творіння природи, як міру всіх речей. Чудові зразки грецького генія проявилися у всіх сферах духовного та соціально-політичного життя: у поезії, архітектурі, скульптурі, живопису, політиці, науці й праві. Міфи античності є надбанням минулого й сьогодення, зберігаючи світогляд стародавніх греків і римлян. Історичний розвиток всього людства не можна уявити без античності. Греція і Рим залишили безліч міфів. Міф пояснює будь-яке природне подія волею божества, тобто причина виводиться за межі самої природи, переміщується в небесну область, довіряється богам.

Зміст терміну вчитель розкриває, використовуючи прийом пояснення.

Термін «античність» походить від латинського слова *antiquus* — «стародавній». Ним прийнято називати особливий період розвитку Стародавньої Греції й Риму, а також земель та народів, що перебували під їхнім культурним впливом. Античне мистецтво стало основою загальноєвропейської та світової художньої культури.

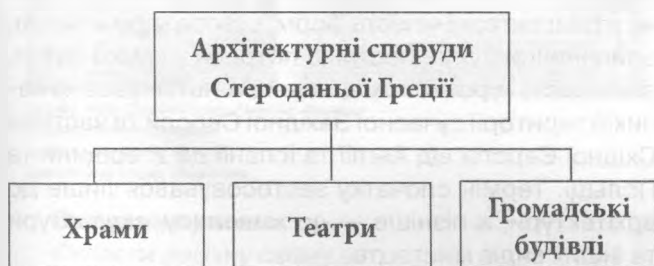
Завдання учням.

Первісне закріплення у ході репродуктивної бесіди:

- Як перекладається термін «античність»?
- Яких країн стосується цей термін?

Принципи античного мистецтва **вчитель** розкриває у ході розповіді з використанням **структурно-логічної схеми** «Архітектурні споруди Стародавньої Греції»

Головними принципами античного мистецтва було дотримання геометричних пропорцій і симетрії. Найяскравіше це проявилось в архітектурі та скульптурі. Провідними архітектурними спорудами Стародавньої Греції були храми, театри, громадські будівлі. Вони відрізняються простотою форм, вишуканістю, відсутністю зайвих деталей. Найвідоміші зразки грецької архітектури, що збереглися до наших часів, — храми Парфенон і Ерехтейон.

Завдання учням:

Скласти тезовий конспект.

Уявлення про архітектуру Стародавнього Риму **вчитель** формує, використовуючи прийом **доведення**:

Архітектура Стародавнього Риму — одна із найбагатших у всьому світі і вона гідна того, щоб займати передові місця в світовій культурі. Архітектура Древнього Риму зробила величезний внесок у світову культуру. Про це свідчать такі факти. Римляни будують головним чином споруди практичного призначення — міські мури, дороги, мости, акведуки, базиліки, складські приміщення, цирки. В архітектурі римляни з'єднали арку та колону й увели до будівельної практики аркаду (міст, театр, акведук). Римська архітектура не мала собі рівних за складністю інженерних рішень, розмаїттям типів споруд, масштабом будівництва (базиліки, терми, амфітеатри, цирки, бібліотеки). Римляни ввели інженерні спорудження (акведуки, мости, дороги, гавані) як архітектурні об'єкти в міський, сільський ансамбль і пейзаж. Краса і міць римської архітектури розкриваються в розумній доцільності, у логіці структури спорудження, у художньо точно знайдених пропорціях і масштабах, лаконізмі архітектурних засобів, а не в пишній декоративності. Величезним завоюванням римлян було задоволення практичних побутових і суспільних потреб не тільки пануючого класу, але і мас міського населення. До нашого часу функціонує Аппієва дорога, побудована у 312 р. до н. е., водопровід АкваАппія завдовжки 16 км 617 м — критий канал, місцями порублений у скелі або складений з

кам'яних плит і піднятий на підпорки, де цього вимагав рельєф місцевості. Значними громадськими спорудами в Римі були базиліки — великі прямокутні будови з великим залом, розділеним рядами колон на декілька приміщень. Збереглися рештки базиліки Еміліїв.

Римський геній найбільше проявився в організації простору. У Римі зводили величезні зводи з каменю чи, частіше, з бетону; з'єднувальною речовиною служив вулканічний попел — пуццолана. Бетон заливали в дерев'яні форми — опалубку. Коли бетон застигав, форми видаляли, але оскільки їхнє створення вимагало чималих зусиль і часу, оптимальним рішенням було використання одних і тих самих простіших структур. Якщо арка чи звід зводилися в камені, необхідно було споруджувати тимчасові дерев'яні конструкції-кружала, що підтримували звід до завершення робіт.

Отже, в усьому древньому світі римська архітектура не має собі рівних за висотою інженерного мистецтва, різноманіттю типів споруджень, багатством композиційних форм, масштабу будівництва. Саме в інженерно-будівельній справі римляни досягли найвищих результатів.

Завдання учням.

Скласти тематичну таблицю: «Архітектура Стародавнього Риму: новації».

Використовуючи **розгорнуту характеристику**, **вчитель** розкриває питання про образотворче мистецтво Стародавнього Риму.

Образотворче мистецтво Риму виражалося в настінному розписі палаців та громадських будівель і картинах, головним сюжетом яких були епізоди грецької та римської міфології, а також зображення води і зелені. Римський фресковий розпис найкраще зберігся і дійшов до наших днів у Помпеях — одному з міст Римської Імперії, яке у 79 р. н. е. було знищене під час виверження вулкана. Везувій поховав під товщею попелу надію на вранішнє сонце. Попіл виявився непоганим консервантом, і завдяки цій обставині до наших днів дожили справжні шедеври античного ма-

лярства. Помпейський стиль — це узагальнена назва для кількох стилістичних напрямків, характерних для стінних розписів, які збереглися у Помпеях.

Вирізняють три помпейських стилі:

у першому помпейському стилі, в основі своїй площинному, переважала палітра теплих кольорів — жовтий, темно-червоний. Фарба наносилася на добре підготовлену штука гурку кількома шарами, до того ж кожен наступний був тонший, ніж попередній. У такій техніці було розписано знаменитий будинок Фавна;

другому стилю притаманний перехід до більш об'ємного зображення. Жанрово-побутові композиції взаємодоповнюються розписами на міфологічні сюжети, які часто були майстерними копіями добре відомих грецьких майстрів IV ст. до н. е. Практично у всіх багатих житлових будинках та віллах розписи були обов'язковим елементом декору. Яскравим зразком можуть бути фрески так званої Вілли містерій, що за композицією нагадують фрески в будинку Лівії на Палатині в Римі.

Для третього стилю, що відповідає періоду правління Великого Августа, досить офіційно-парадного та холодного, притаманне звернення до натюрморту, пейзажу або ж побутових сцен із життя римлян (будинок Лукреції Фронтіна).

Особливості **четвертого помпейського стилю** визначає динамічний характер сюжетної композиції, фантастичний та експресивний, найвиразніше, мабуть, представленого фресками Зали морських потвор.

Таким чином, вишуканість, багатство фантазії, почуття смаку у давньоримському живописі були підпорядковані єдиному принципу — декоративності, що також визначав характер античної архітектури.

Завдання учням.

Скласти тематичну таблицю: «Фресковий розпис: його стилі та характерні риси».

Використовуючи прийом **стислої характеристики**, **вчитель** розкриває особливості скульптурного мистецтва Стародавнього Риму.

Характерними ознаками скульптури Риму виділяють:

1. Структурний реалізм у відтворенні рис людського обличчя.
 2. Відтворення реальних історичних персоналій.
- Серед найпоширеніших видів мистецтва в Стародавньому Римі була обробка дорогоцінних металів і бронзи.

З метою узагальнення та систематизації знань вчитель використовуємо прийом рольової гри «**Мікрофон**».

- *Основою архітектури греків було...*
- *Основою архітектури римлян було...*
- *Римське архітектурне мистецтво заслуговує на особливу увагу тому що...*

2. Романський стиль.

Вчитель використовує **прийом пояснення** для тлумачення назви стилю.

Назва стилю походить від латинського слова *romanus* — «римський». Це пояснюється тим, що романські споруди багато в чому наслідували ознаки римської архітектури. Романський стиль — художній стиль європейського середньовіччя, для якого характерні чіткість форм, сувора мужня краса, войовничий дух та постійна потреба у самозахисті, значимість і урочиста міць. Цей стиль панував на великій території сучасної Західної Європи та частини Східної Європи від Англії та Іспанії до Угорщини та Польщі. Термін спочатку застосовувався лише до архітектури, а пізніше — до живопису, скульптури та інших видів мистецтва.

Завдання учням:

Занотувати визначення поняття до словника.

*Особливості романського стилю вчитель розкриває, використовуючи прийом **стислої характеристики** використанням наочності.*

Романський стиль був панівним у архітектурі X-XIII століть. Основними будівлями романського періоду стали храм-фортеця та замок-фортеця. Він відрізнявся:

- 1) монументальністю конструкцій,
- 2) широким застосуванням напівкруглих арок і склепінь, які спираються на колони.
- 3) лаконічністю геометричних форм, товстими стінами, маленькими вікнами.

У відповідності з ідеологією християнства романський храм ділився на три частини:

- а) притвор;
- б) кораблі або нефи;
- в) вівтар.

При цьому символічно ці частини уподібнювалися:

- 1) людському;
- 2) ангельському;
- 3) Божественному світам; або тілу, душі і духу.

Східна (вівтарна) частина храму символізувала рай і була присвячена Христу; західна — пекло і була присвячена сценам Страшного Суду; північна — уособлювала смерть, морок, зло; а південна — присвячувалася Новому Заповіту. Прохід віруючого від західного порталу (входу в храм) до вівтаря символізував шлях його душі з мороку і пекла до світла і раю.

Тому архітектуру романського стилю називають «духовністю, втіленою в камінні».

Церква Нотр-Дам-ля-Гранд, Пуатьє, Франція
Пизанський собор, Італія
Церква Сан-Фелікс, Іспанія
Шпєрський собор, Німеччина

Завдання учням:

Скласти логічну схему.

Учитель використовує **опис при висвітленні особливостей романського стилю живопису.**

В епоху романського мистецтва розвивалися різні види живопису: мініатюра, монументальний живопис, вітраж. Особливого значення набула книжкова мініатюра, що стала обов'язковим елементом книги. Монументальний живопис, як і скульптура, був пов'язаний з архітектурою й відігравав важливу роль в організації інтер'єру соборів. Сюжети романського монументального живопису були присвячені біблійній тематиці. Високого рівня розвитку в романську епоху набуло також декоративно-ужиткове мистецтво — литво, чеканка, різблення по кістці, мистецтво по емалі. Яскравим прикладом скульптурного мистецтва романського стилю є рельєф «Страшний Суд», що прикрашає стіну собору Сен-Лазар в Отені (Франція). Композиція рельєфу поділена на кілька ярусів: угорі — янголи з праведниками, нижче — чорти з грішниками, а в нижньому ярусі зображено душі, що чекають на суд. Тематика романського скульптурного мистецтва обмежена релігійними сюжетами, її головне призначення — повернути людину до християнської віри, настановити на праведне життя за законами Божими.

Для висвітлення особливостей музичного мистецтва **вчитель** використовує прийом **пояснення**.

У музичному мистецтві романського періоду провідне місце займав церковний спів на основі григоріанського хоралу. Григоріанський спів, або григоріанський хорал — традиційний спів католицької

церкви, канонізований папою Григорієм I Великим у 590—604 роках, якому середньовічна традиція приписувала авторство більшості піснеспівів римської літургії. Григоріанський спів є одноголосним, хоча в ході історичного розвитку він став основою для багатоголосної церковної музики. Виконувався латинською мовою. Проте окремі пісні співалися грецькою мовою. В той же час у григоріанському співі синтезовані елементи візантійського співу, фольклор німецьких і кельтських племен. Тексти григоріанських хоралів в основному запозичені з Біблії. Церква прагнула додати співам характер відчуженості від усього земного; переважали звуки рівної тривалості (тобто плавний спів). Мелодії побудовані на так званих середньовічних ладах. Ладно-інтонаційна основа григоріанського співу — вісім модальних ладів, званих також церковними ладами. Манера виконання була суворою, стриманою, з плавними переходами, поступовими підйомами і сходженнями. Розспів строго підкорявся тексту, який і визначав його ритміку; при цьому в церковному хорі присутні виключно чоловічі голоси.

Разом з григоріанським хоралом розвивався поліфонічний спів. Стали популярними духовні пісні на місцевих діалектах, у гімни ввели стислі римовані тексти, близькі до світської лірики. Наприклад, в Іспанії розквітла духовна лірика: з'явилась збірка з понад 400 пісень на галісійському діалекті, присвячених Діві Марії. У них яскраво виражена народнопісенна основа, а у виконанні передбачена участь інструментального ансамблю.

Завдання учням:

Визначити зміст поняття.

3. Готичний стиль.

Особливості готичного стилю **вчитель** розкриває у ході **розповіді**, використовуючи **тематичну таблицю та наочність**.

Слово «готичний» походить від італійського *gotico* — «незвичний». Готичне мистецтво було культовим за призначенням та релігійним за тематикою. Воно, як і романське, зверталось до вищих божественних сил, вічності й християнського світогляду. Готичний стиль відобразився переважно в архітектурі храмів, соборів, церков. Також у той час набуло популярності цивільне будівництво — міські ратуші, ринки, розкішні замки знаті. На відміну від романського стилю, для готики характерні арки із загостреним верхом, вузькі та високі башти й колони, багато оздоблені фасади з різними деталями та багатоколірні вітражні стрілчасті вікна. Співвідношення скульптури і архітектури в готиці інше, ніж у романському мистецтві. Готична скульптура більш самостійна, не підпорядкована площині стіни й обрамленню, як це було характерним для скульптури романського періоду. В епоху готики активно розвивалась кругла монументальна пластика. Але при цьому готична скульптура залишалась невід'ємною частиною ансамблю собору, оскільки разом з іншими елементами виражала піднесення будівлі вгору.

Романський стиль	Готичний стиль
Застосування напівкруглих арок та склепінь	Характерні арки з загостреним верхом
Скульптура тісно пов'язана з архітектурою	Скульптура більш самостійна, не підпорядкована площині стіни й обрамленню
Розвивається мистецтво вітражу, здебільшого на релігійну тематику	Техніка вітражу лишається такою самою, проте палітра кольорів стає багатшою, а сюжети складнішими
Розвиваються різні види живопису: мініатюра, книжковий живопис	Техніка виконання ускладнюється, збільшується палітра кольорів

Завдання учням:

Занотувати таблицю

Уявлення про живопис романського стилю **вчитель** формує, використовуючи прийом **опису**.

Одним з основних напрямів готичного живопису став вітраж, що поступово витіснив фресковий

живопис. Техніка вітражу залишалася такою самою, як і в романську епоху, але кольорова палітра стала багатшою, а сюжети складнішими: з'явилися вітражі на побутову тематику. Зі змінами канонів архітектури готики змінювалася і манера виконання вітражів. З одного боку, зображувані фігури стали більш живими і рухливими, з іншого — загальна композиція характеризувалася статичністю і симетрією. Типовий ансамбль складався з трьох вікон, що символізують Святу Трійцю. Техніку вітражів збагатили важливі нововведення — дерев'яні рами, в яких монтувалося скло, замінилися свинцевою арматурою, яка допускала більшу різноманітність контурів і розмірів малюнка. Основними кольорами були синій і червоний. Проте використовували й інші кольори: зелений, пурпурний, жовтий.

Темами вітражних композицій були історичні події, трудові будні селян і ремісників, літературні мотиви, релігійні сцени. Із кольорів переважали червоний, синій, жовтий, коричневий.

Собор Паризької Богоматері (Нотр-Дам де Парі) — собор у Парижі, присвячений Діві Марії — один із найкрасивіших витворів готичного мистецтва. Собор являє, собою п'ятинефну готичну базиліку, яка одночасно може вмістити 9 тисяч осіб. Його довжина — 130 м, висота веж — 69 м. Головний, західний фасад ділиться на три яруси: нижній, що складається з трьох порталів, середній (Галерея Королів з вікном-розою) і верхній — вежі. Портали багато оздоблені скульптурою. В інтер'єрі собору домінує сірий колір каменю, з якого складено стіни й стелю. Як і в інших готичних храмах, у цьому соборі немає настінного живопису, але присутні численні вітражі. Вітражі вікна-рози, що має 13 м у діаметрі, відтворюють близько 80 сцен зі Старого Завіту. Це вікно чи не єдине, що дійшло до нашого часу в незміненому стані. Майже всі інші вітражі собору — пізніші копії. Саму будівлю сильно пошкодили ще в роки Великої Французької революції. Капітальну реставрацію було проведено лише в 1841-1864 рр.

Завдання учням:

Які нововведення з'явилися в оформленні вітражів?

Використовуючи прийом **стиклої характеристики**, **вчитель** розкриває питання призначення вітражів у середньовічному соборі.

Вітражі виконували в храмах певні функції.

По-перше, завдяки світлу, яке проникало через розфарбовані вікна до храму, у різний час певним кольором висвітлювалася та чи інша частина вівтаря. Це надавало інтер'єру храму величності та сакраментальності.

По-друге, оскільки скло не лише розфарбовували, а й оздоблювали золотом і сріблом, то в сонячну погоду завдяки цим інкрустованим частинкам внутрішнє оздоблення храму сяяло й викликало відчуття урочистості, піднесеності.

Завдання учням:

Складіть тезовий конспект.

Розвиток книжкової мініатюри вчитель висвітлює за допомогою розповіді.

Високий розвиток художніх ремесел у період готики забезпечували цехові об'єднання. У Європі поширеним було виробництво меблів, які були оздоблені різьбленням. Іноді меблі повторювали об'єми готичних споруд. У галузі різьблення па кістці також відбувався значний прогрес. Ікони, різні скриньки, зображення святих, домашні вівтарі — все це приваблювало сюжетними рельєфами, візерунками. У період готики настає розквіт книжкового мистецтва, зокрема мініатюри. Її застосовували для ілюстрування лицарських романів, часословів, псалтирів.

Уявлення про мініатюри вчитель формує, використовуючи картинний опис.

Рукописи оздоблювали заставами та орнаментованими літерами. Для мініатюри цього часу характерне посилення оповідного початку в світських за характером ілюстраціях до біблійних текстів. Виникають християнські рукописи розважально-дидактичного змісту, велика увага приділяється камерним манускриптам, призначеним для приватного користування (Часословам). Мотиви орнаменту — геометричні, готичні розетки, трилисники і чотирилисники. У каліграфії використовується гострий шрифт, орнамент отримує виключне значення для композиції книги.

За допомогою історико-біографічного портрета вчитель знайомить учнів з одним із майстрів мініатюри.

Найзнаменитішим мініатюристом тієї епохи був французький майстер Оноре. У 1296 році він створив «Бревіарій Філіпа Красивого». У книзі розміром 205x135 мм міститься 577 аркушів із написаним латинню текстом і лише одна мініатюра на весь аркуш, розташована між календарем і текстом. Проте ця єдина мініатюра вважається дуже важливою в розвитку французького живопису. На ній у два яруси зображені «Помазання Давида» (вгорі) і «Давид і Голіаф» (внизу). Відчайдушний жест Голіафа, який схопився за голову, своєю безпосередністю був новим словом у порівнянні зі статичним і урочистим мініатюрним живописом попередніх років.

Застосовуючи прийом розповіді, вчитель формує уявлення про розвиток жанру портрета у період готичного стилю.

Зародження справжнього портретного жанру відбувається у період пізньої готики завдяки духовному пробудженню Європи, що почалось наприкінці XII століття. Цей процес мав тривалий розвиток та призвів до того, що у XV столітті в Італії в основу живопису (втім, як і всієї культури взагалі) були закладені нові гуманістичні уявлення про людину. У жанрі портрета художники намагалися якомога достовірніше та детальніше відтворити натуру, передати індивідуальні риси людини. В образотворчому мистецтві завершилося панування візантійських канонів, коли дозволялося лише фронтальний ракурс зображення. Митці почали писати людей у профіль і навіть спиною до глядача, надавати їм позам рухливості та емоційності.

Завдання учням:

Які чинники обумовили розвиток жанру портрета? Які нові риси вирізняли портретний жанр?

4. Стыль епохи Відродження

Вчитель застосовує прийом пояснення для розкриття змісту терміну назви стилю.

Назва епохи «Ренесанс» походить від французького слова Renaissance — «відродження». Вона прийшла на зміну епосі Середніх віків і панувала протягом XIV – XVI століть. Відродженням цю епоху називають тому, що митці почали звертатися до культурних надбань античної культури. Мистецтво цієї доби поступово відійшло від релігійності, стало більш світським.

Завдання учням:

Занотувати визначення терміну до термінологічного словника.

Особливості живопису епохи Ренесансу вчитель розкриває за допомогою прийому розгорнутої характеристики з використанням логічної схеми.

Для живопису Ренесансу було характерне:

По-перше, зближення художників з природою.

По-друге, дотримання законів анатомії, перспективи, дії світла.

По-третє, митці Відродження, зображуючи картини на традиційну релігійну тематику, почали застосовувати нові художні прийоми, зокрема побудову об'ємної композиції, використання пейзажу на задньому плані.

Отже, все це дозволило зробити художні твори реалістичнішими. У цей час з'являється станковий живопис, який виконувався олійними фарбами.

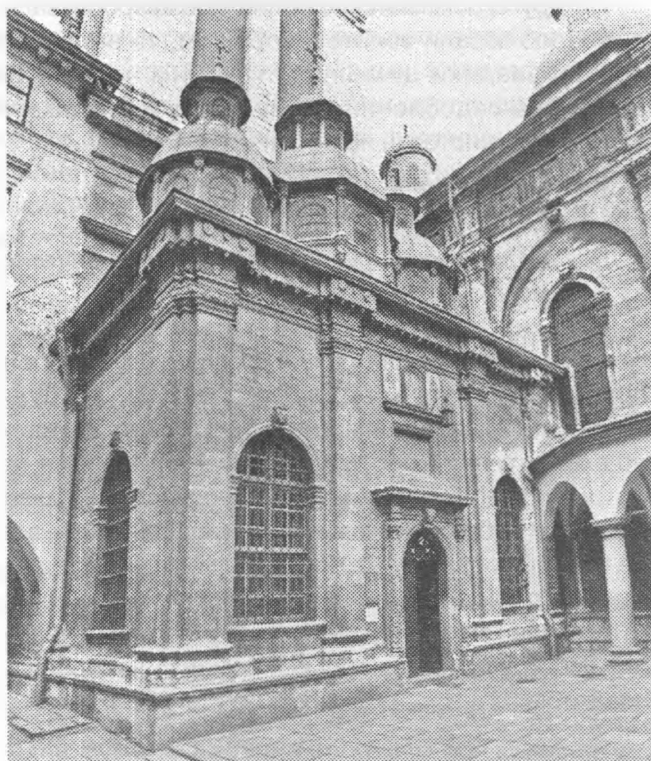

Розвиток архітектури епохи Відродження **вчитель** розкриває, використовуючи прийом **картинного опису з використанням наочності**.

Архітектура Ренесансу є своєрідним поверненням до принципів і форм античного, зокрема римського, мистецтва. Особливе значення в будівництві надавалося симетрії, пропорції, геометрії і порядку складових частин. Складна пропорція середньовічних будівель змінилася на впорядковане розташування колон і пілястрів. Стали популярними куполи та ніші. Прикладом Ренесансної архітектури, наприклад в Україні, є Каплиця Трьох Святителів — частина комплексу Успенської церкви у Львові, пам'ятка архітектури. У архітектурі каплиці переплелися традиції народної та ренесансної архітектури. Каплиця була побудована архітектором Андрієм Підлісним у 1578–1591 роках на кошти львівського купця Костянтина Корнякта. Будівля притикає однією стороною до північної стіни Успенської церкви, довгою стороною — до вежі Корнякта. Будівля каплиці — невелика, прямокутна в плані, без колон та стовпів, завершується 3-ма бачами на тісно поставлених гранчастих барабанах, які увінчуються ренесансними ліхтариками. Пілястри ділять фасад на 3 частини, у центрі знаходиться кам'яний різьблений портал — один з найкращих зразків архітектурної пластики XVI-XVII століть. У інтер'єрі гладкі білі стіни контрастують з ліпленням XVII століття на мальовничому тлі, що імітує мозаїку, яка покриває внутрішню поверхню куполів.

Після пожежі в 1671 році будівля була знову відбудована. У 1846–1847 роках каплицю реставрували, тоді вона була сполучена з церквою проходом. Нині вхід в Успенську церкву з вулиці зачинений, можна увійти тільки через каплицю Трьох Святителів

Використовуючи **образну розповідь, вчитель** висвітлює розвиток живопису епохи Ренесансу на прикладі творчості Леонардо да Вінчі.

Типовими представниками Високого Ренесансу були Леонардо, Рафаель і Мікеланджело. У Леонардо на перший план вийшли наукові інтереси, що стимулювали його мистецтво й водночас провадили у безвихідь. Він, спираючись на ідеї неоплатоніків, прийняв піфагорейські засади: «Пропорція присутня не лише у числі й мірі, але також у звуках, вазі, часі й місці, як у будь-якій дійсній силі». Леонардо жадав, аби ренесансове розв'язання античних форм математично впорядковувалося і перетворилося на досконалий канон. Однак його пошук упорядкованості заходив у суперечність з відчуттям органічної рівноваги й руху, котрі — за флорентійською традицією — він інтерпретував як безперервність течії й гармонійних обрисів. Леонардо був змушений шукати нові схеми організації матеріалу, вдаючись до піраміди й діагоналі, але, простежуючи водночас рух світла і тіні по нерівній поверхні, він відкрив спосіб центрування за допомогою світлотіні. Він намагався науково обґрунтувати, математично узагальнити власне бачення, виходячи з небезпечного і напрочуд складного становища за допомогою графічного зображення впливу світла на сферу й циліндр, але у той же час усі його побудови розкладались на нові витки спіралі органічного розгалуження, попри зусилля створити декоративні вузли та вишукані плетива. Леонардо мав неминуче бажання розглядати життя як нескінченний плин: усе чисто повертається до води і у воді набуває символічного значення, а тим часом сама вода текла, западала у крутовир,

доки не щезали перепони між людьми й первісним потопом, кінцем світу і фатальна кара не спадала на маляра і його побратимів по мистецтву. Геометрія трансформувалась на лабіринтоподібну складність безвихідного виру. «Погляньте-но на стіни з вогкими розводами або каміння нерівномірного забарвлення. Якщо вам треба придумати якесь оточення, то саме у цьому ви побачите подобу божеських ландшафтів, оздоблених горами, руїнами, камінням, гаями, розлогими рівнинами, пагорбами та розмаїтими видолинками; серед цього ви спостерігатимете битви й незвичні ошалілі постаті...» Засада візії, що упереджувала таких романтиків, як Колрідж, породила таємниче самозаглиблення «Мони Лізи», сюжетів «Анна і Марія», «Леда і Лебідь», «Св. Іван». Тваринне життя, від якого відмежувався митець-інтелектуаліст, повернулося до нього з проглибу, з п'ятьми, вибиваючи з-під ніг підпертя математичних обґрунтувань. Кількість незавершених проєктів, дедалі більше небажання братися за пензель, захоплення визначальними формами — усе свідчило про величезну внутрішню напругу митця, котрий запровадив нові підвалини архітекτονіки, а проте відчував невідпорний потяг до образів води, поривався до математичного канону, а проте скорявся владі присмеркової пластики світла та бачив хвилястий рух форм і досягав драматичного централітету за протиборства світла й тіні. Світ раптово змінився й поглибився; прагнучи витворити

образ мрійливої витонченості й насолоди, митець раз по раз зображував суперечності, що розшарпували його світ і його самого. Сприяючи зрілості Високого Ренесансу, Леонардо прирік його на швидкий занепад, — настільки хитким виявився підмурівок його синтезу, настільки зловісною виявилася пошішка тваринного життя, котра причарувала його і до котрої він міг вдатись лише у мріях, настільки глибоке провалля відділяло проєктовану образність від замаскованих нею суперечностей.

Завдання учням:

Що нового привніс Леонардо у живопис Відродження?

Що відрізняє живопис Відродження від епохи романського та готичного стилів?

Уявлення про живопис Ренесансу вчитель формує, використовуючи картинний опис з використанням репродукції картини Рафаеля «Сікстинська мадонна».

Із самого початку даний добуток призначався для церкви Сан Систо в П'яченце. Розмір картини — 270 x 201, зображення намальоване за допомогою масла. На шедевр розташована діва Марія з Ісусом Христом на руках, а також тато Сикст і свята Варвара. Картина «Сікстинська мадонна» займає значиме місце у світі серед всіх шедеврів, що прославляють релігійну тематику. Крім того, це найбільш вдалий твір Рафаеля, де він гармонічно передав тему матері й дитини. Художник чудово відобразив вівтарні обриси, які відкриваються відразу після виходження людини в храм Божий. Картина створює в уяві розкриття завіси й сходження Марії з дитиною, що ступає по хмарах. А це справляє незвичайне враження на кожного відвідувача. Рухи Сикста й Варвари, а також спрямований погляд ангелів нагору свідчать про те, що необхідно звернути увагу на мадонну. Головна перевага й неперевершеність картини криється в покладеній у її основу духовної теми, що максимально передає контакт глядача й вищих сил. Абсолютно всі колишні роботи Рафаеля ніколи не передавали відкритий погляд жінок. У всіх випадках вони були зайняті дитиною або собою. «Сікстинська мадонна» уперше виразила контакт з глядачем. У той же час, можна із упевненістю затверджувати, що погляд мадонни до деякої міри передає її душу. Не варто тут говорити про психологічний або емоційний підтекст, але підняті брови й широко розкриті очі нагадують образ людини, якій тільки що відкрилася її доля. Тут переплітається таїнство й, одночасно, деяка тривога. Це переживання за єдиного сина й готовність принесення його в жертву. Вся тривожність розкривається в гармонічному сполученні матері й сина. Дитина постає у серйозному

Леонардо да Вінчі

Сикстинська мадонна

образі, що проникає у душу. У картині немає ніяких перебільшень: щиросердечний, психологічний і контактний підтексти використані в міру. До того ж, «Сикстинська мадонна» – це прекрасний приклад гармонічної й символічної передачі рухів і жестів. Марія стоїть на місці, пересувається вперед, а фігура її ширяє в хмарах. Розташування дитини передає її приналежність жінці й, у той же час, людям.

Використовуючи сюжетну розповідь, вчитель знайомить учнів з одним із титанів Відродження – Мікеланджело.

Існує декілька портретів Мікеланджело. Серед них — Себастьяно дель П'юмбо (бл. 1520), Джуліано Буджардіні, Якопіно дель Конте (1544 — 1545 рр., Галерея Уффіці), Марчелло Венусті (музей у Капітолії), Франциско д'Оланда (1538 — 1539 рр.), Джуліо Бонасоне (1546) та інші. Також його образ присутній у біографії Кондіві, яка виїшла в 1553 році, а в 1561 році Леоне Леоні викарбував монету із його зображенням. Описуючи зовнішність Мікеланджело, Ромен Роллан обрав за основу портрети Конте та д'Оланда:

«Мікеланджело був середнього зросту, широкий у плечах і м'язистий (...). Голова у нього була кругла, чоло квадратне, пооране зморшками, із сильно вираженими надбровними дугами. Чорне, досить рідке волосся, злегка кучерявилось. Невеликі світло-карі очі, колір яких постійно змінювався, всіяні жовтими

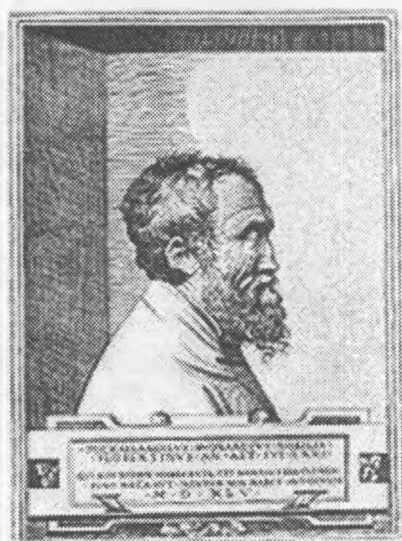
та блакитними цятками (...). Широкий прямий ніс з невеликою горбинкою (...). Тонко окреслені уста, нижня губа трохи випинає. Ріденькі бакенбарди, і роздвоєна негуста борідка фавна (...) вилицювате обличчя зі впалими щоками. Тим не менше, в кінематографі віддавали перевагу зображати його привабливішим, ніж він був насправді. Мікеланджело не залишив по собі жодного задокументованого портрета, однак низка його робіт дослідниками вважається за можливі зображення митця. Серед них — «Святий Прокл Болонський», голова Олоферна у фресці «Юдиф та Олоферн» на стелі Сикстинської капели, переможений у групі «Геній перемоги», обличчя на знятій шкірі Святого Варфоломея (фреска «Страшний суд»), Святий Никодим у «П'єті II» тощо.

Вважається також, що він зображений на фресці Рафасля «Афінська школа», хоча це твердження не є однозначним.

Після смерті Мікеланджело, Даніеле да Вольтерра зробив посмертну маску скульптора та його бюст.

Мікеланджело був самотнім. За свідченнями Кондіві, він жив як монах, і саме пристрасть до роботи віддалила його від людей, від спілкування із ними. Проте він дуже переймався справами своєї родини, адже для нього було важливо «не дати згаснути нашому роду».

Складні стосунки у нього склалися із іншими двома визнаними геніями епохи — Леонардо да Вінчі та Рафаслем Санті. Відомо, що П'єтро Содеріні «кілька разів збирався (...) передати» Леонардо да Вінчі ту мармурову брилу, з якої Мікеланджело згодом зробив «Давида». Замовлення на фрески зали Великої Ради (Синьорії) у Палаццо Веккйо на тему історичних перемог Флоренції при Анг'ярі та Кашині Вазарі трактував як можливість «змагатися» з Леонардо, а

Гравюра з портретом Мікеланджело (Кондіві)

Мікеланджело

Рафаеля Санті він згадує серед тих живописців, які вчилися за картиною «Баталія при Кашині». Відомі слова Мікеланджело про Рафаеля: «все, що він мав у мистецтві, він отримав від мене». Зважаючи на те, що, на думку Мікеланджело, «живопис — то брехня, скульптура ж — правда», змагання між ним та Рафаелем теж було очевидним. Як Мікеланджело міг вважатися втіленням скульптури, так Рафаель — втіленням живопису».

Завдання учням:

Складіть план характеристики діяча культури.

Розвиток музичного мистецтва епохи Відродження вчитель розкриває у ході розповіді.

Високого рівня досягло мистецтво вокальної і вокально-інструментальної музики. З'явилися різноманітні жанри світського вокального музичного мистецтва. Склалась також нові жанри інструментальної музики, виникли національні школи музикування на лютні, органі, скрипці, віолі. Епоха Відродження завершилася появою нових музичних жанрів — сольної пісні, кантати, ораторії.

Завдання учням:

Назвіть нові жанри у музиці.

IV. Закріплення та повторення вивченого матеріалу

Вчитель організовує колективну роботу у формі бесіди з запитаннями:

- Розкажіть про видатні досягнення культури Стародавньої Греції і Стародавнього Риму.
- Назвіть характерні риси романського стилю в архітектурі.
- Визначте характерні особливості, притаманні скульптурі готики.

• Які досягнення в живописі є головними для епохи Відродження?

V. Підбиття підсумків

Узагальнення. У ході уроку ми познайомилися з великими європейськими стилями (античний, романський, готичний, ренесанс). Античний стиль був притаманний культурі Стародавньої Греції та Риму і мав як визначну особливість: дотримання геометричних пропорцій і симетрії. Найяскравіше це проявилось в архітектурі та скульптурі. Провідними архітектурними спорудами Стародавньої Греції були храми, театри, громадські будівлі. Вони відрізняються простотою форм, вишуканістю, відсутністю зайвих деталей. Найвідоміші зразки грецької архітектури, що збереглися до наших часів, — храми Парфенон і Ерехтейон. Культура Стародавнього Риму базувалася на надбаннях греків та перейняла ці особливості в своїй творчості.

Наступним стилем, що зайняв провідні позиції в Західній Європі став романський. Цей стиль багато в чому наслідував давньоримський. Для нього характерними були напівкрулі арки, товсті стіни, маленькі вікна; загалом, цей стиль набув широкого застосування в будівництві замків та фортець.

Противагою романському стилю виявився стиль готичний. Для готики характерні видовжені арки з загостреним верхом, вузькі та високі башти й колони, багато оздоблені фасади. Відбувається розвиток образотворчого та музичного мистецтва.

На зміну готичі приходить Відродження, час повернення митців до ідеалів античності. Мистецтво даної доби відійшло від канонів релігії та набуло більш світського характеру. За доби Відродження вдосконалюється та набуває нових форм живопис. Архітектура стає більш чіткою та впорядкованою. Музичне мистецтво збагачується новими жанрами та різновидами прийомів виконання пісень.

І хоча кожен стиль залишився в своїй епосі або еволюціонував до більш сучасного свого втілення, всі вони залишаються цінним людським спадком, який несе в собі дух та пам'ять минулих поколінь.

VI. Подача домашнього завдання

1. «Архітектура — теж літопис світу: вона говорить тоді, коли вже мовчать і пісні, і легенди і коли вже ніщо не говорить про загиблий народ» (Микола Гоголь). Доведіть або спростуйте дане твердження.
2. Складіть порівняльну таблицю: «Великі європейські стилі. Античність, романський, готика, Ренесанс».

капітанів і склад журі (з учнів класу). Повідомляється регламент. Урок КВК розрахований на 45 хвилин, складається з 7 етапів.

Регламент уроку

Організаційний момент	5 хв.
«Розминка»	7 хв. (2 хв. на підготовку і по 3 хвилини на виступ)
«Гонка за лідером»	5 хв.
«Конкурс капітанів»	5 хв.
«Правда – неправда»	3 хв.
«Майстри мистецтва»	5 хв.
«Слідами Шерлока Холмса»	4 хв.
«Юні творці»	5 хв.
Підсумковий етап	5 хв.
Домашнє завдання	1 хв.

Критерії оцінювання

«Розминка» – від 1 до 5 балів.

«Домашнє завдання» – 1 бал; якщо команда не відповідає на поставлене їй питання, то може відповісти команда-суперник. За це нараховується +1 бал.

«Конкурс капітанів» – від 1 до 3 балів.

«Правда – неправда» – по 1 балу; якщо команда не продовжує приказку, то може відповісти команда-суперник. За це нараховується +1 бал.

«Майстри мистецтва» – 5 балів.

«Слідами Шерлока Холмса» – 7 балів.

«Юні творці» – 10 балів.

Таблиця співвідношення балів з оцінкою:

Оцінювання освітніх досягнень учнів	Бали
9	1-10
10	11-20
11	21-30
12	31-38

Бланк оцінювання

Етап	Бали – команда «Знавці»	Бали – команда «Фенікс»
«Розминка»		
«Гонка за лідером»		
«Конкурс капітанів»		
«Правда – неправда»		
«Майстри мистецтва»		
«Слідами Шерлока Холмса»		
«Юні творці»		
Підсумки		

Пам'ятка учням-гравцям команд:

- Дотримуватися встановленого регламенту.
- Толерантно ставитися до команди-суперника.
- Не перебивати, коли відповідає хтось інший.

ХІД УРОКУ – ГРИ «Історичний КВК».

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація знань та мотивація діяльності.

Учні представляють свої команди: назви команд, демонструють емблеми, проголошують девіз.

1 команда – «Знавці»

Девіз:

*Знавці знають,
Знавці б'ються.
Знавці завжди
перемоги доб'ються!*

ЗНАВЦІ

2 команда – «Фенікс»

Девіз:

*Горіти і інших
запалювати.*

ФЕНИКС

II. Формування умінь та навиків.

1 етап – «Розминка».

Команди мають скласти коротку розповідь на основі матеріалу підручника на запропоновану тему:

- «Знаючи» – «Що таке ікони та про що з них довідуються історики?»
- «Фенікс» – «У чому полягає цінність ікон як духовних пам'яток, мистецьких творів та історичних джерел?»

2 етап – «Гонка за лідером».

Команди по черзі дають відповіді на питання (фронтальне опитування):

1. Що таке ікона?
2. Як називаються правила, за якими творили ікони?
3. Хто є засновником міста Холм?
4. Звідки привозили перші ікони в київську Русь?
5. Яка ікона прикрашала храм святих Бориса і Гліба у Вишгороді?
6. Якого відомого іконописця називають «Київським майстром»?
7. Яка ікона є найдавнішою пам'яткою іконопису княжої України?
8. Яка ікона набула популярності в Україні упродовж другої половини XVII-XVIII ст.?

3 етап – Конкурс капітанів.

Капітани кожної команди мають з'ясувати, яких діячів зображено на іконах та скласти панегірик їх діянням: «Славні ратними ділами»